

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты ІХ Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
ІХ Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың ІХ Халықаралық ғылыми конференциясы = ІХ Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014». – Астана: <http://www.enu.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр. (қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, 2014

1897 жылғы санақ бойынша 72 397 қазақ өмір сүрген 8 болыс болды, уезде барлық тұрғындар саны 1017 071 адамға жеткен. Уездің барлық 8 болысында 11 704 шаруашылықты біріктірген 68 әкімшілік болды. Уез аумағында негізінен жергілікті тұрғындардың арғын тайпасының атығай мен қарауыл руларынан және керей тайпасының ақсары руынан тарайтын аталары қоныстанды.

Омбы уезі - Ақмола облысының солтүстік-шығыс бөлігінде орналасып, басқа уездермен салыстырғанда облыс көлеміндегі жер көлемі жағынан ең соңғы уез болып саналады. Ол батысында Петропавл уезімен, солтүстікте Тобыл губерниясымен оңтүстігінде Семей облысының құрамындағы Павлодар уезімен шектесіп, аумағы 41 049 шаршы шақырым жерді алып жатты. Яғни, облыс көлемінің 8,5% -ын құрап, оның ішінде 31 620 шаршы шақырым жер қазақтардың үлесіне тиді[8]. Сонда, қазақтардың үлесіндегі жерлер уездің бүкіл аумағының 77 пайызын иеленген.

1870 жылы уездегі халық саны 76 085 адамнан тұрса, олардың 43,45 % -ы жергілікті тұрғындардың үлесін құраған [10]. Демек, жоғарыда қарастырылған уездермен салыстырғанда, Омбы уезінің аумағындағы жергілікті халықтың үлес салмағы әлдеқайда төмен екендігін байқаймыз. Мұндағы халықтың басым бөлігі орыс-қазақ әскерлерінің үлесінде болды. Уездегі жергілікті халықтың көпшілігі орта жүздің арғын, қыпшақ және керей тайпаларының қазақтары болды. Мұнда 5 болыстан 6 236 шаңырық болды.

Омбы уезі жеріне қазіргі әкімшілік-аумақтық бөлініс бойынша, Ақмола облысының солтүстік-шығыс бөлігі мен Ресей Федерациясының құрамындағы Омбы облысының оңтүстік бөлігі сай келеді.

Сонымен қорыта келгенде әкімшілік реформаға сай Ақмола облысы көлемінде құрылған әрбір уез рулық емес, орналасу тәртібі бойынша құрылған болыстарға, ал болыстар шаруашылық жағынан бірнеше ауылды біріктірген және 100 - 120 шаңырақтан құрылған ауылдарға бөлінгенін көреміз. Дегенменде, Ақмола облысының құрылу тарихы патшалық үкіметтің қазақ даласындағы басқару жүйесін орталықтандыруға бағытталған XIX ғасырдың екінші жартысындағы әкімшілік-басқару реформасын енгізуден бастау алғандығын байқаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Материалы по истории политического строя Казахстана. Т. I. Алма-Ата, 1960.
2. Ақмола облысының тарихы және мәдени мұрасы. Ескерткіштер жиынтығы. Алматы, 2008-496 б.
3. Ақмола Облысы: Энциклопедия. Алматы, 2009- 560 б.
4. ҚРОММ. 4 қ, 1 т, 490 іс, 14-15 пп.
5. ҚРОММ. 25 қ, 1 т, 1817 іс, 2 п.
6. Описание Акмолинской области. Петроград, 1916.
7. ООММ. 3 қ, 6 т, 8172 іс, 226-230пп; 9424 іс, 360п.
8. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества. Т. 18, Киргизский край. Санкт-Петербург, 1903.
9. Востров М.С., Муканов М.С. Родоплеменной состав расселения казахов (конец XIX - начало XX в.) Алма-Ата, 1986.
10. Бекмаханова Н.Е. Многонациональное население Казахстана и Киргизии в эпоху капитализма. Москва, 1986.

«МӘҢГІЛІК ЕЛ» ИДЕЯСЫНЫҢ ТҮРКІЛІК БАСТАУЛАРЫ

А.С.Бижанов

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Тарих факультеті студенті, Астана қ.

Ғылыми жетекші: тарих ғылымдарының докторы, профессор А.Ғ.Ибраева

Қазіргі жаһандану дәуірінде ұлт бірлігі, туысқан түркі тілдес мемлекеттердің тұтастығы маңызды болып келеді. Әлемге құлашын кең жайып келе жатқан жаһандану үрдісі түркі тілдес елдердің рухани сипатына қауіп төндіретінін ескерсек, оған тек дәстүрді сақтау, ынтымақтастықты дамыту арқылы ғана қарсы тұра алатынымызды ұмытпағанымыз жөн. Түркінің ұлы мәдениетінің болғанын, оны сыртқы күштердің қандайының да басып-жаншып тастай алмағанын, әр халықта сақталып қалған дәстүрлердің басын құрап, рухани дүниеміздің алтын сынықтарын жинап, қайта құрастырсақ, әлемдегі орнымыздың айрықша болатынын түркі ұрпағы білуі керек. Сонда рухы биік ел жаһандануға да, қаһарлануға да қарсы тұра алады. Түркі халықтарының рухани бастау-негіздері, ілкі мәдениеттері, басынан кешкен тағдыр-талайының ұқсастығы олардың қарым-қатынастарын берік орнықтыруына негіз бола алады.

Түркі тарихын, көне түркі мұраларын зерттеуші филология ғылымдарының докторы, профессор Қаржаубай Сартқожаұлының «MANGI EL» халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналында: «Мәңгілік ел - түрік жұртының данагөйі, үш бірдей қағанның кеңесшісі болған атақты Тоныкөк(Тұй-ұқық) негізін қалаған идея...» - екендігін жазған.[1, 20-21 б.]

Тарихтың бедерінде күллі әлемге із қалдырған түркі дүниесінің бүгінгі күні де дүниежүзілік өркениетте ерекше орны бар екені белгілі. Жалауын жоғары ұстап, намысын ешкімге таптатпаған ежелгі түркі халықтарының қазіргі ұрпақтары бір-бірімен рухани туыстық қарым - қатынасты жақсы жолға қойған. Түп негізі бір, тілегі ортақ, түркі жұртын тек бір-бірін қиналмай ұғысатын тіл ғана жақындастырып қоймайды, олардың етене араласуына бастау-негізі тамырлас өнердің де ықпалы аз болмайды. Әлемдік өркениетте айшықты қолтаңбасы бар түркі дүниесін руханият саласындағы қоғамдық ұйымдардың белсенді қызметі арқылы да танимыз. Түркі халықтарының бірлігін арттыруды көздейтін, әлем жұртшылығына жақсы танымал ТҮРКСОЙ түркі дүниесінің мәдени ынтымақтастығын нығайтуды мойнына алған.

«Күлтегін» жазуының қазіргі қазақ тілінің нормасына келтірілген Ғұбайдолла Айдаровтың нұсқасында: «Көктегі түркі тәңірісі, түркінің қасиетті жер-суы былай депті: Түркі халқы жоқ болмасын дейін, халық болсын дейін...»-деген жолдар бар.[2, 63 б.], [3, 24 б.] Бұл жерде елдің тарих сахнасынан кетпей, сақталуын тілейді. Мәңгі ел дегеніміз – мемлекеттің ғасырлар тоғысында, ірі державалар арасында бәсекеге төтеп беріп, өзіндік қорғаныс саясатын ұстану деп түсінуге болады. Қазақстан тарихшылары ұлттық конгресінің төрағасы Ерлан Сыдықов «Mangilik El» халықаралық ғылыми-көпшілік тарихи журналында: «Мәңгілік ел идеясын жүзеге асыруда, жастарды жаңа қазақстандық патриотизм рухында тәрбиелеуде басты назар аударатын мәселелер жеткілікті: салт-дәстүрді сақтаған, жаңаша ойлай білетін, демографияға көзқарасы дұрыс, іскер, креативті, бай-меценаттар сабақтастықпен дамыса жақсы ұрпақ тәрбиеленеді...» - деп жазған.

1837-1847 жылдардағы Кенесары Қасымов бастаған қазақтардың көтерілісі жайында диссертация жазған ғалым Е.Ділімұхамедовтың қызы Эльза Ділімұхамедова Л.Н.Гумилевтен: «Халықтың күшейіп бара жатқанын қалай білуге болады?» дейді. Сонда ғалым: «Оның белгісі сол жерде алқалы жиындар өтеді. Халық пассионарлық болып жатса, тарихын зерттейді. Пассионар тұлғалар көбейеді. Алдымен бір адам туады, ол өз ойларымен екінші адамның ойын қозғайды. Және адам баласының ойына келмейтін биік мақсаттар қойып, елді жұмылдырып, соған қол жеткізеді» деген екен.[4.]Л.Н.Гумилевтың айтқан сөздері жаңа дәуірге қадам басып жатқан Қазақ елінің қазіргі жағдайымен тұспа-тұс келеді. Л.Н.Гумилевтың «алқалы жиындар өтеді» дегені түркі ұрпақтарының ынтымақтастық жолында атқарып жатқан шаралары болса, «тарихын зерттейді» дегені түркі академиясының құрылуы және де 2013 жылы 5 маусымдағы М.Тажиннің ұлттық тарихты зерделеу бағдарламасының жариялануы, сонан кейін, «бір адам туады» дегені Ұлт Көшбасшысының дүниеге келуі, сонымен қатар, «адам баласының ойына келмейтін биік мақсаттар қойып, елді жұмылдырып, соған қол жеткізеді» дегені Елбасының Қазақстан 2030 стратегиясын мерзімінен бұрын аяқтап, дамыған 30 елдің қатарына кіру бағытын алға қоюы деуге болады. Қандай халық болсын өзінің алдында өткен ата-бабаларының тағылымды да даңқты жолы

туралы білуге құштар. Біліп қана қоймай, ондағы қол жеткен табыстар мен шыққан белестерден үлгі алуды мақсат етеді. Шындығында да бүгінде жаңғыру дәуірін бастан кешіп отырған түркі жұртшылығының тарихтың терең қойнауларында жатқан құнды қазыналары мен асыл жауһарларын болашақ ұрпақтардың зердесіне сіңірудің маңызы айрықша.

Әлемде қазір жаһандану қарқынды жүріп жатыр. ХХІ ғасырда ешбір мемлекет өзгеден бойын оқшау салып, жеке-дара өмір сүре алмайды. Түрлі интеграцияларсыз бұл заманды елестету қиын. Мысалы, еуролпалықтар Еуропа одағын құрды. Ал, АҚШ-тың өзі кезінде ортақ мүдде үшін біріккен штаттардан құралған болатын. Арабтар да «Араб лигасын» құрып алды. Алайда, түрік мемлекеттерінің көбі өткен ғасырдың соңында ғана тәуелсіздік алды. Сол себепті қазір бұл мемлекеттер түрлі елдермен қарым-қатынас орнатып, жан-жақты байланыстарды нығайтуға мүдделі. Түрік мемлекеттері бауырлас халықтарға БҰҰ аясында қолдау білдіруі тиіс. БҰҰ талаптары бойынша кез келген ұлт өзінің тілі мен мәдениетін дамытуға, дінін ұстануға құқылы. Осы талаптар аясында біз автономия құрған немесе автономиясы жоқ бауырларымызға түрлі қолдаулар жасауымыз керек. Алайда, өзге елдердің қол астында өмір сүріп жатқан бауырларымыздың құқықтарының сақталуын талап ету БҰҰ аясында жүзеге асады. Түрік мемлекеттерінің одағы құрылса, өзгенің құрамында отырған бауырлардың жағдайын жақсартуға өз септігімізді тигізе аламыз.

Қазақстан Республикасының тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың: «...Осынау апайтөс даланы ежелден мекен етіп келе жатқан халқымыздың тарихи тамыры тым тереңде жатыр. Оның өзіндік терең танымы, қалыптасқан халықтық салт-дәстүрі, өркендеген зор мәдениеті бар».

Дүниежүзілік жаһандану үдерісі тамыры бір түркітілдес халықтардың қоғамдық-экономикалық, мәдени-рухани тұрғысынан біртұтастануын қажет етеді. Түркі әлемінің рухани құндылықтарының бірігуі жалпытүркілік сана мен болмыстың жаңғыруына, түркі халықтары арасындағы рухани үйлесімділік пен тарихи тұтастықты орнықтыруға қызмет ете отырып, қазіргі түркі халықтарының қоғамдық-мәдени әлеуетін биіктетіп, тарихи тамырын тереңдетіп, адамзат өркениетіндегі түркілік өркениеттің айрықша орнын айқындайды. Сонымен қатар әлемдік өркениеттердің тоғысуы жағдайында қазақ халқының тарихи тамырын нықтамаса, рухани-мәдени даму бағытын басқа арнаға бұру қаупі де жоқ емес. Уақыт көшіне ілесе алмай дүние жүзі бойынша жаңа дәуірге қадам баса алмаған халықтар да бар. Түркі мемлекеттері өз арасындағы алшақтықты, түсініспеушілікті, автиоритарлық режимдегі бәсекелестікті жеңетін болса, бір-біріне деген ықылас, ынтымақтастық арта түсері белгілі.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев 2012 жылы 14-желтоқсанда латын алфавитіне көшу мәселесіне қатысты өз пікірін білдіре келіп, өте мұқият дайындықтан соң латын алфавитіне көшетінімізді айтты.[5] Бұл жерде Тоныкөк негізін салған «Мәңгілік ел» идеясын қалпына келтіруші, жандандырушы Ұлт Көшбасшысы Н.Ә.Назарбаевтың қазақ халқына славяндық кириллица емес, түркі тектес бауырларымыз қолданатын латын қарпіне көшудің қажеттілігін айтты. «Тарих толқынында» атты еңбегінде: «Түркі халықтары жұмылған жұдырықтай болып біріккен кезде геосаяси өмірге тең құқықты субъект ретінде ықпал ете алады, мәдени әлемдегі өзара қарым-қатынастарда қайдағы бір енжар, ынжық элемент ретінде емес, өзгелермен терезесі тең тұлға ретінде бой көрсете алады. Бұл бағыттағы алғашқы игі қадам ортаазиялық одақтың құрылуы болды. Оның шеңберінде біздің бәрімізге ортақ мәдени ұқсастығымызды жете сезіну арқылы деңгейіміздің көтеріле түсетіні сөзсіз» - деп түрік бірлігінің болашағына зор үмітпен қарады.[6, 121 б.]

Елордамыз Астана қаласында 21.04.2013 күні «Мирас» этнографиялық алаңы ашылып, қой жауырыны үлгісінде еңселі ескерткіш бой көтерді. Тастан тұрғызылған туындыға Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың: «Біз елімізді Қазақ мемлекеті деп атайтын боламыз. Мен ХХІ ғасыр Қазақстанның «алтын ғасыры» болатынына сенемін. Мәңгілік ел болу жолындағы ұлы істеріміз жаңа дәуірлерге жол ашсын!» деген сөздері латын қарпімен қашалып жазылған.

Мұстафа Кемал Ататүрік мынадай аманат қалдырыпты: "Ресей империясына қарайтын біздің көп бауырларымыз бар. Ерте ме, кеш пе, СССР империясы тарайды. Коммунистік режим күйрейді. Дүние бір орында тұра бермейді. Сол кезде біздің бауырларымыз бостандыққа шығады, өздерінің тәуелсіздігін алады. Біз сол кезде бауырларымызға жәр-дем беруге дайын болуымыз керек!». Міне Ататүріктің сол айтқаны араға жылдар салып барып айна-қатесіз келіп отыр. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алғанда да бірінші болып, бауырлас ел, Түркия мойындады. Әрибне, қазіргі таңда түркі жұртының, оның ішінде түркі тілдес мемлекеттердің тәуелсіздікті баянды етумен, мемлекеттілікті нығайтумен байланысты жеке мүдделері, дара мақсаттары бар. Бірақ та тарлан тарих ұлттық мүдде мен ортақ мүдде арасындағы теңгермелікті сақтай отырып, өзара түсіністікте қоян қолтық жұмыс істейтін болса, толайым табыстарға қол жеткізуге болатынын көрсетіп отыр. Бұл ретте Қазақстан басшысының бастамасымен Түркітілдес мемлекеттердің ынтымақтастық кеңесі құрылғаны белгілі. Түркі академиясы да Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен құрылды. Бұл іс қазіргі таңда түркі дүниесіне қатысты Батыс тарихындағы бұрмаланған тұстарды түзетуге ықпал етіп жатыр. Елбасының сөзімен айтқанда «байырғы түркі этносының дара болмыс-бітіміне әлемдік өркениет тұғырынан қарайтын мезгіл жетті». Олай болса, кезінде дүниенің төрт бұрышын тіреген, әлемді аузына қаратқан, мәңгілік ел орнатуды армандаған ержүрек түркілердің мұралары мен құндылықтарын ұлықтап, түркі тектес бауырлас халықтарды бірлікке шақыру керек.

1993 ж. 12 шілдеде Алматыда келісімге құрылтайшы елдердің өкілдері қол қойған ұйым - TÜRKSOY (түр. Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi, ТҮРКСОЙ) — Түркі мәдениетін және өнерін дамыту халықаралық ұйымы. ТҮРКСОЙ-ға мүше елдер Н.Назарбаевтың еуразиялық идеясын түркі кеңістігінде жүзеге асыруға ұмтылуы керек. Түркітілдес мемлекеттердегі зерттеушілер түркі кеңістігіндегі еуразиялық идеяның қазіргі түсініктерін жүйелеуді және талдау жасауды мақсат етулері керек. Бауырлас халықтар арасында өзара тиімді экономикалық ынтымақтастықты нығайту қажеттігі қазіргі кезде өте маңызды болып келеді.

Елбасы Н.Ә.Назарбаев өзінің «Тарих толқынында» атты еңбегінде: «Тарихтың алға қойып отырған өктем талабы әрбір түрік еліне әртүрлі салада саяси, экономикалық, мәдени және гуманитарлық тәсілдермен бірігу проблемасын шешудің бәріне бірдей тең институттық тетіктерін жаппай-тұрмай іздестіруді міндеттейді»[6, 120 б.], - дей отырып, түрік мемлекеттері интеграциясының тиімді жолдарын іздеу қажеттілігін көрсетті.

Жаһандану үдерісіндегі бүгінгі тәуелсіз еліміздің жағдайына келетін болсақ, өзінің сара жолын ұстанғанын аңғару қиын емес. Әлемдік жаһандасу үрдісінен қазақ жұртының үні естілетін бағытты іздесек, бұл – түркі әлемімен бірлік жолы. Кезінде түбі бір түркі тілдес халықтардың ортақтасуын ғұламалар, қайраткерлер талай айқан да, сол үшін күрескен де. Тұтас түркілік идея, түркілік ортақтық арқылы рухани бірлігімізді дамыта алсақ, сол жолмен жаһандасуға ілесек қана біздің мәдениетіміз де, әдет-ғұрпымыз да, жүріс-тұрысымыз да белгілі бір дәрежеде өзгеріссіз сақталып қана қоймай, оның жоғары деңгейде болуына өзіміз жауапты болған болар едік. Сөйтіп қана қазақ өзінің үлес салмағын жаһанның жұмырланған уысынан алып шығар еді.

Бұл бағытты таңдауда еліміз үшін басым салаларда ілгерілеушілікке әкелетіні белгілі:

Біріншіден, түркі жұртшылығы арасында бір-біріндегі рухани мұраларды, көркем шығармаларды, қажетті дүниелерді оқуымызға жеңілдік туады. Ол үшін басқа бір тілге немесе басқа бір жазуға қотарып барып оқымай, тікелей оқуға мүмкіндік болатын еді.

Екіншіден, ақпараттық алмасуымызда кедергілер өзінен-өзі жоғалады. Бұл ықпалдастықты арттыратын аса маңызды құрал.

Үшінші – ортақ мұраларымызды, оның ішінде Орхон-Енисей жазуынан бастап, орта ғасырлардағы М. Қашқаридың «Диуани лұғат ат-түрік», Жүсіп Баласағұнидің «Құтадғу білігі» немесе «Кодекс Куманикус» секілді толып жатқан ортақ мұраларымызды ортақ таңбамен беру мүмкіндігі туады. Бұндай жазулы күйінде сақталған жауһарлар мол, алайда оларды ортақ әліпбимен беруге жол жабық. Өйткені түрік оны қазіргі әліпбиіне көшірсе,

басқа бір дүниеге, өзбек өзінікіне салса, басқашаға түрленіп шығады. Біздікі тіптен бөлек. Ал осыны ортақ әліпбиге түсіретін болсақ, ортақ транскрипция туатын еді. Осы тұста бір мысал келтіре кетейін, кеңестер заманында Бакуде «Советская тюркология» атты журнал шығып тұрды. Сол журналдың соңғы бетінде латын әліпбиінің ортақ жазу үлгісі орналастырылған болатын. Сонда түркі халықтары журналға қандай да бір әдеби шығарма бергісі келсе, олар мәтінді әлгі журналдың соңғы бетіндегі бәріне ортақ ұсынылған әліпбиге қотарып жолдайтын. Журнал сондай шығарманы беріп тұруды дәстүрге айналдырған еді.

Көрнекті еуразияшыл ғалым, тарихшы-этнолог Л.Н.Гумилев «От Руси к России» атты еңбегінде: «Еуразия құрлығы үш рет біріктірілді. Алғашында оны Ұлы Түркі қағанатын құрған көне түріктер біріктірді. Түріктерден кейін Шыңғыс хан бастаған монғолдар, кейіннен Ресей өз қолына алды»- дейді.[7, 382 б.] Л.Н.Гумилев еуразия құрлығының бірлігі, мәңгілігі туралы ойын көне түріктерден бастайды. Қазақстан Республикасының президенті Н.Ә.Назарбаевтың бастамасымен қалыптасып жатқан Еуразиялық идеясының негізінде Ресейлік емес, түріктік ынтымақтастыққа қол жеткізіп, көне түріктердің мәңгілік ел идеясының өміршеңдігін дәлелдеуіміз керек.

Ғұлама ойшыл, сазгер, қобыз жасаушы Қорқыт бабамыздың өлімге қарсы тұрып, мәңгі өмірге ұмтылуы, тек Қорқыттың ғана емес, сол замандағы билеушілердің елдің мәңгі өмір сүруін қалағандығын білдіреді.[8, 400-401 б.] М.Әуезов Қорқыттың мәңгілік өмір туралы толғаныстарының негізгі философиялық түйініп аша келіп, оның болашақ ұрпақ үшін дүниетанымдық маңызы зор, мәңгілік мұра екенін атап өткен. Қазақ халқы арасында тараған аңыздардан Қорқытты бірде айтулы күй атасы ретінде көрсек, енді біразында ол өлім атаулыға қарсы шара іздеген қамқоршы ретінде көрінеді. Қорқытты мәңгі өмірді іздеген, бақилық болғысы келмеген деген түсінікті, халқына жерұйықты іздеген Асан Қайғымен түсіндіруге болады. Асан Қайғы өз халқы үшін ең қолайлы, ең құнарлы жерді іздегендігі белгілі.[9, 193 б.] Утопиялық көзқарастағы Асан қайғының жерұйықты іздеудегі мақсаты, халқының жайлы жерге қоныстанып, болашақта мәңгі ел болуын қалаған.

«Құтты білік» дастаны Қарахан мемлекеті түріктерінің тілінде жазылғаны белгілі. Жүсіп Баласағұн «Құтты білікті» 1069-1070 жылдары Баласағұн қаласында бастап, он сегіз айдың ішінде Қашқар қаласында аяқтаған. Жүсіп Баласағұнның «Құтты білік» шығармасы, араб-парсы әдебиетінің көшірмесі емес. Дастанда X—XI ғасырлардағы Жетісу жерінде тұрған тайпалардың салт-санасы, әдет-ғұрыптары, наным-сенімдері көп жырланған. «Құтты білік» кейіпкерлерінің есімдері де бұрынғы тәңірілік дін нанымдарына қатысты. Басты бейне Күнтуды — әділ ел басшысының рәмізі. Бұл бейне «Күлтегін» жазуларынан басталып, әл-Фараби мен Қожа Ахмет Йассауи армандаған түрік мәдениетіндегі үлгі, мұрат тұлғаның бастысы. Жүсіп Баласағұнның басты кейіпкер қылып Күлтегінді көрсетуі түркі мәдениетін жалғастырушы, мәңгілік ел бағдарының қолдаушысы екендігін айқындайды.[3, 158-171 б.]

Еуроцентристік көзқарас бойынша түркі тілдес халықтардың ынтымақтастығына деген сын айтушылар көп. Түркі интеграциясын Т.Рысқұлов пен М.К.Ататүрік бастаса, кейін нақты практикалық шараларды қолға алған ҚР тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың шешуші саясаты өз жемісін берді. Н.Ә.Назарбаевтың түрік халықтарының бірлігін нығайтудағы тарихи рөлінің қаншалықты маңызды болғанын аңғаруға болады. Қазақстан Халықаралық «Түрксой» ұйымына қолдау көрсетіп, түрік дүниесінің барын бағалап, жоғын түгендеуге жол сілтеді. Халықаралық аренада Қазақстанның беделі нығайған сайын, түрік мемлекеттерінің бірлігі идеясы ашық әрі табанды насихаттала бастады. [3, 242 б.], [3, 497-498 б.]

«Мәңгілік Ел» сөзінің терең тарихи тамыры және үлкен мағыналы мәні бар. Түрік шежіресінде «мәңгі» сөзі «Тәңір», «Құдай», «Алла» сөздерімен мағыналас қолданылды. Осыдан кейін, «Мәңгілік Ел» «Алла Тағаланың елі, халқы» дегенді білдіреді және мемлекет пен ұлттың уақытпен шектелмеген тұмары болады деуге толық негіз бар. Мәңгілік Ел ұлттық идеясының негізгі мәні – мәңгілік мақсат-мұраттарымыз бен мәдени-рухани құндылықтарымызға негізделген, мемлекет құрушы қазақ халқы мен өзге де ұлттардың

ұлттық идеяларын бір арнаға тоғыстыратын идеология арқылы қалыптастырылатын қазақтың ұлттық мемлекеті.

Жаһандану дәуірінде бірлікке, ынтымақтастыққа ұмтылған түркі ұрпақтарының әлемдік өркениеттің белді мүшесіне айналуына мүмкіндіктері мол!

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

- 1) Бас редактор: Е.Б.Сыдықов. «MANGI EL» ғылыми-көпшілік тарихи журналы, - Алматы, «Pride Print», баспасы 09.2013. – 108 бет.
- 2) Күлтегін Тонкөк: Ежелгі түркі рун жазбалары(Әдеби нұсқасын жасаған Қадыр Мырза Әли.,) – Алматы, «Өлке» баспасы, 2001. – 144 бет.
- 3) «АСЫЛ МҰРА» түркі антологиясы. – Астана: Сарыарқа, 2012. – 568
- 4) Зиябек Қабылдинов. Астана ақшамы, Тегі асыл ел тарихын түгендейді, 10.02.2014ж.
- 5) Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2012 жылғы 14 желтоқсан.
- 6) Назарбаев Н. Ә. Тарих толқынында. – Алматы, «Жібек жолы» баспа үйі, 2010. – 232 бет.
- 7) Гумилев Л.Н. От Руси к России. — М: ООО «Издательство АСТ», 2002. — 392, [8] с.
- 8) Қазақ мәдениеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна Ltd.» ЖШС, 2005. – 656 бет.
- 9) Алтын Орда: Қазақ хандығы(І бөлім) «Аруна» баспасы, 2007. – 224 бет.

ҰЛЫ ОТАН СОҒЫСЫ ЖЫЛДАРЫНДАҒЫ АМАНКЕЛДІ АУДАНЫНЫҢ ЖЕҢІСКЕ ҚОСҚАН ҮЛЕСІ

Бөстекбаева А.С.

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің студенті, Астана қ.
Ғылыми жетекші: оқытушы Рахимжанов Қалжан Қайратұлы

Адамзат тарихында қайғылы қара уақыттың біріне «Ұлы Отан» соғысын да қосуға болатынына ешбір күмән жоқ. Бауыржан Момышұлы ағамыз айтпақшы «Соғыс – өмір мен өлім арасындағы қыл көпір» атты сөзі бұл уақытқа сынды теңеу болатыны рас. Басталған күнінен аяқталған сәтіне дейін Ұлы Отан соғысының ауыртпалығы қанды майдандарда дүние салған жандармен-ақ өлшенер.

Тарихтың қара беттеріне жазылғандай бұл оқиға барысы 1941 жылдың 22 маусымында танның маужырап тұрған тыныштығын бұзған болатын. Ол неміс фашистерінің тарапынан бүкіл адамзатқа қасірет әкелген «Ұлы Отан» соғысының басталған күні болғандығы айғақ. Дүние жүзіне апат әкелген бұл соғыс 1418 күн мен түнге ұласты. Соғыс мәселесіне қарсы Қазақстанның барлық жерінде фашизмнің зұлымдығын айыптайтын жаппай халықтық митингілер өтті. Сол сияқты жаппай қарсы іс шаралардың бірі біздің Торғай облысы (Қазіргі Қостанай обл.), Аманкелді ауданда да өтіп, Отан қорғауға аттануға көптеген азаматтар өз еркі мен тілектерін білдірген болатын. Архив деректерін саралай келсем, сол кездегі аудандық комсомол комитетінің бірінші хатшысы Изтелеуов Қали ағамыз өзінің естелігінде ауданның Ұлы Отан соғысына қосқан үлесін былайша сипаттап жазған еді «...1938 жылғы Фин соғысына өз өтініштерімен Аманкелді ауданынан 10 комсомол аттандырып едік ал, енді Ұлы Отан соғысы басталғанда бізді майданға Отанымызды қорғауға жіберіндер деген өтініштер көп болды». Аманкелді ауданнан алғашқылары болып соғысқа аттанғандар: Бейсенбек Әбенев, Шілдебай Ахметов, Абайдолла Нұрманов, Мырзақан Нұрғазин, Әмір Досанов, Көшімбек Закиров, Мұхамед- Риза Нұғыманов, Әнгіл Сәрсенбаев, Бәшір Шіметов, Жұмабай Қалақбасов, Ағытай Қарағұлов, Әбдіхамит Мергенбаев т.б. бар еді. [1, 2-3]

Осы сұрапыл соғыста даңқты халық батыры Аманкелді ауданының азаматтары ерліктің небір жанқиярлық үлгілерін көрсетті. Олар майдан далаларында жаулармен арыстанша